

מים ביד וקלקול בבטן

מאת דוד פישלוב

יגאל גלאי: מים ביד
— סיפור; תמוז, 1979.

לסניף שלושה קטעים, מצא את ההבדלים ביניהם:

(1) כשהיינו ילדים היינו מרי-ביצים נשיכה ומשאיירים על היד סימן של שעון.

(2) עכשיו נדמה לי שהכל הש-תנה, אבל רק נדמה, כי דברים לא משתנים באמת. אנשים הלכו ממני ואני הלכתי מהם. גלים שקטים היו לסערות. שתילים ש-נטענו נעשו חורשות. ולאה היה עכשיו במקום אחר, עם גבר שלא הכרתי.

(3) עכשיו נדמה לי שהכל הש-תנה, אבל רק נדמה, כי דברים לא משתנים באמת. לרגע נראה שהכל חולף אבל בעצם הכל נשאר קבוע. אנשים הלכו ממני ואני הלכתי מהם. גפרדתי מנשים ונשים נפרדו ממני. נופפתי שלום לחברים והם נופפו לי חזרה. גלים שקטים היו לסערות. שתי-לים שנטענו נעשו חורשות. חורי-שות שנטענו נעשו ליערות. דב-רים שלחשנו הפכו צעקות. לטי-פות שליטפנו הפכו מכאיבות. ו-לאה היה עכשיו עם גבר שלא הכרתי.

אחסון לקורא המיוגע חלק מן העבודה, אגלה לו שלושה הב-דלים שמצאתי אני בין שלושת הקטעים. ההבדל הראשון — עוב-דתי: שני הקטעים הראשונים לקוחים מן העמוד הראשון בספרו (השלישי) של יגאל גלאי, "מים ביד". הקטע השלישי הוא פרי המצאתי הדלה.

שני ההבדלים האחרים מעניינים יותר. ראשית, דומני שההבדל בין הקטע השני לשלישי הוא כמותי בלבד. מבחינת חוסר-ה-איכות הדמיון ביניהם הוא דווקא מפתיע: על-פי אותו "שטאנץ", אותה חכנית קלישאית (בדבר

חילופיות הזמן ותהליך ההתבג-רות), היינו יכולים להמשיך ול-הערים עוד ועוד הכללות-שאינן-אומרות-הרבה, ושאינן מצליחות להעביר באופן אמין חוויה מסוי-יית. ואל לנו לשכוח כמובן, את המשפט בעל הנימה המלודרמטית החוחם את הקטע.

על רקע זה מחבלט דווקא הי-הבדל האיכותי בין הקטע הראשון לשני הבאים אחריו; המשפט הי-ראשון מצליח, במקום שבו ממ-שיכו נכשלים, למסור באופן קוני-קרטי, מתומצת ומהימן חוויית ילדות המצוייה בזכרונותיו של כל אחד מאתנו.

לצער, הרגעים המאפיינים את הקטע השני — הקלישאות, הי-הכללות הסטריאוטיפיות הנכונות, הגיוון המלודרמטי לקינות — שולטים ב"מים ביד", וברמות-שונות.

התכנית העלילתית הבסיסית פשטנית וסנטימנטאלית: הגיבור — בחור צעיר (המספר), מוצאו מן השכונות והוא עובד עבודת כפיים. הוא נפגש וחי עם בחורה ממעמד מבוסס הלומדת באוניבר-סיטה. יחסיהם אינם עולים יפה, הבחור נתון בתהליך של התפור-רות והידרדרות, הוא משקיע עצ-מו בשתייה, ובורח בעקביות מקי-בלתיאחריות — עד לפרידתם.

מכיוון שהתכנית הפשוטה הו-אינה מרתקת במיוחד (מה-גם שסופה — הפרידה — נמסר לנו כבר בעמוד הראשון), מנסה הי-מחבר להחזיר כמה זריקות אדרי-גלין כדי להחיות את גווית הי-עלילה.

בין יתר הדמויות מופיעה גם דמותו של איתמר, חברו של הגיבור עוד מימי השכונה. אבל בניגוד לגיבור — איתמר הוא הטיפוס שהצלית להיתלץ ממע-גליות ההרס והיאוש, ללמוד, לי-התחנן ולהוליד. כאשר מגיע הי-גיבור לאחד מן השיאים בתהליך

הידרדרותו, הוא יוצא עם איתמר לטיול. איתמר נותן לו לנהוג במכוניתו, והלה — בתאווה פתי-אומית גורם למותו של איתמר. בנקודה זו אנו מוזמנים להעלות כמה הרהורים עמוקים על כך ש-אולי (אבל באמת אולי) לא הי-תה התאונה מקרית לחלוטין, אלא ביטוי לרצון ההרס העצמי של הגיבור — איתמר אמר כי נראה לייצג את "האני-העליון" (המצליח, הרציונאלי) של הגיבור — כלפיו מופנה יצה ההרס ב-תהליך ההידרדרות.

זריקת אדרגלין נוספת מיועדת לחלץ את הסיום משממונו; כאן מפגיש המחבר את הגיבור (בי-מקרה, לגמרי במקרה) עם אשה בוגרת, עשירה, ובעלת התנהגות משוחררת, שניהלה פעם פרשתי-יחסים רצינית אם כי לא-ברורה עם איתמר, לאחר שהגיבור רי-אותה אשה מכירים ושוככים, ו-לאחר שהגיבור מזהה אותה כ-אותה אשה מסתורית, שעליו סיי-פר לו איתמר, מסתיים הספר בפנייתו הדומטית של הגיבור אל האשה: "ספרי לי על איתמר..."

אקורד מרשים זה לסיום מכונן כנראה להשקיע אותנו במחשבות עמוקות מניינים, כדי למלא תוכן את שלוש הנקודות אפופות המסי-הורין והמשמעותיות. הבאות לא-חד בקשתו של הגיבור ("...") לא שאנו יודעים הרבה (או משהו) על מערכת היחסים שהיתה בין איתמר לאשה, למעשה גם לא הצלחנו ליצור היכרות קרובה ו-מעניינת עם אותו איתמר (ובוודאי לא עם האשה) שתביא אותנו לסקרנות והתעניינות אמיתיים ב-אותה אפיוודה מן העבר, בשאלה כיצד רואה האשה את איתמר וכדי, אבל אלו הם כנראה עניינים שוליים: העיקר — יש לנו אקורד דרמטי לסיום.

וכך הולך ומתגודד הסיפור בין התכנית הסנטימנטאלית והבנאלית

ובין נסיונות של החיאה מלא-כותית המתבססים על אלמנטים מלודרמטיים מקומיים.

לא הסתרה את דעתי שהספר שלפנינו איננו מהספרים היותר טובים שנכתבו בארץ. ואם זוהי דעתי (ובלשון המעטה — זוהי דעתי), מדוע פשוט לא לעבור על הספר לסדר היום. הרי הי-התעלמות היא אולי הנשק החריף ביותר שקיים בידי הביקורת. את התשובה לאי-התעלמות אין גם לחפש, אני מקווה, בכך שיצה לב המבקה רצ מנעוריו. לפחות מן השיקול ש"מים ביד" הוא מטרה קלה מדי לכל בעל יצר-רע המכבה את עצמו.*

הסיבה לתשומת הלב הביקור-רתית היא שנוסף לעניין המסר-ייג (והשילובי בעיקרו) שהספר מעורר, אפשר לראות בו סימפי-טום לתופעה תרבותית-ספרותית, שהחלה פושה בזמן האחרון בין מדפי הספרים; כוונתי לאיבוד קני-מידה איכותיים מינימאליים בשם איוו התיימרות לייצוג חי, אותנטי, נאמן לרוח הזמן (ומה לא) של ההווייה והחווייה של דור צעיר בתליאביב מזדקנת.

מאחורי התיימרות זו עומדים שיקולים מסחריים פשוטים או סתם חוסר כשרון לעשייה אמ-נותית רצינית (או שילוב, במיד-גון נכון, של השניים) בכל מק-רה. התוצאה היא אחת: כמה סממנים תיצוניים ובולטים של החיים התל-אביביים — דירה שכורוה ברחוב שלמה המלך, ש-מות בתי קפה (רצוי "באבא"), שדרות גורדאו, ציון הקמטריה בבניין זה או אחר באוניברסי-טה, איזכור ארובת רידינג וכי- — וכל השאר רובץ בסכימות עלילה באנאליות ושורף דמויות סטריאוטיפיות.

תפקיד מרכזי ונמרץ (מרץ ראוי לגינור) בתופעה לא-סימפטית זו ממלאת הוצאת "תמוז": כונת

לפני רומן נוסף שיצא לא מכבר בהוצאה זו, הפעם של ארנון הדר (רומן שביעי למחברו), "עד כפות הרגליים — ובחזרה". לי-גביו אעיר רק הערה אחת: הוא עוד רע מ"מים ביד", וזה — כפי שאמר רילקה — הרבה.

לחבורה לא-מפוארת זו שייכים גם ספרו של רינו צרור "טריקו", ספרו של אהוד בן-עזר, "השקט הנפשי", וכמובן — חרושת הי-ספרות של דן בדיאמוץ (שעל מקומה יצטרכו היסטוריונים של הספרות לחת את הדעת, בבוא הזמן).

הבעייה עם "מים ביד", כמו גם עם חלק מן הספרים שנמנו לעיל (והסליחה עם אלו שנש-כחו) — היא "המשחק הכפול" שהספר מנסה לשחק. לו היה מדובר ברומן זעיר, סנטימנטאלי או מלודרמטי בכריכה רכה בי-פורמט קבוע, אחד מתוך סידרה — מאלו המוחלפים בשקיקה בי-דוכני גרוטאות הרוח — היתה מסגרת ההתייחסות ברורה וקבוי-עה.

הצרה מחחילה — זנגמרת — בכך שהספר שלפנינו מנסה לי-טפל בשורה של בעיות מורכבות וכאובות — חברתיות, ערכיות וקיומיות, שבהן שקועה החברה והתרבות בארץ; הספר החברתי, הנובור-רישים, ההיקבעות המאיימת שיש במסלולי הצמיחה והחינוך במסגרות המעמדיות-תרבותיות הי-שונות (הן זה של "ילד טוב ירושלים" והן זה של "ילד רע אבו-רכיבי"), המלהמות הנוראות שבצילן מתנהלים חיינו, על צד-קתן ומחירן, אווירת המתקן הי-בטחוניסטי, המוצאת לה ביטוי גם בהתנכלות לחופש הפרט, אווירת משבר הערכים, ציונות ועבודה ערבית וכי וכי וכי.

כך, כל הדברים הללו, ועוד, מוצאים את מקומם בין רפי הי-

ספר (כריכה קשה, "מתוח" — בעזרתן האדיבה של אותיות גדרי-לות — עד כדי מאה עשרים וחמישה עמודים).

כאשר שורה של בעיות כל כך כואבות וממשיות נמסכות לתוך המתכונת העלילתית הבנאלית, הסטריאוטיפיות של הדמויות והי-ניסוח הקלישאי — אין מנוס מ-תחושה של התיימרות ותטלות הקורא אמרה לצאת מחוויית הי-קריאה עם תחושה שנגע באופן חריפעי וחודר בשורה של בעי-יות כואבות, אבל זו רק גניעה, מכיוון שלמעשה נותן הקורא ש-עון, בניגוחות חסרת מאמץ-רזי-חני, על רשת הסטריאוטיפים הי-רקומה סביבו: החייל הקרבי, ש-הוא גם שמאלני חכיב וביקורתי; הסטודנטית מבית טוב שהיא גם קצת "זרוקה"; הקכלן שהוא טוב לב אבל גם קצת גזעני, וכי.

ודמויות-הקרטון עולות וזורדות מן הבמה, בלי שיעשה ניסיון ממשי להמנע משבלונות ולעצב אדם ממשי על מקומו, מאבקיו, חלומותיו בתוך המרקם החברתי-קיומי בארץ.

אין רע ברומני-מתחיקה, אך כי-שהם מתיימרים לשמש תחליף למזון רצוני הם מסכנים את ברי-אותה של קיבתנו הספרותית.

(*) השתדלתי להישאר צמוד ל-דיון ענייני ולא לגלוש לגרי-מות סרקאסטיות שיצרי-הרע שלי השיאני אליהן (על גי-מות כאלו, אם השתרבבו, אני מתנצל) — גם מכיוון שאני מחבב ומעריך את כתי-בתו העתונאית של יואל גלאי וגם — ובעיקר — בזכות אותן הנבלות ספורות לאורך הספר, שיש בהן חן, אמינות ולשון קולחת ומציחית. קטי-עים, המעידים על כך שהי-מחבר אינו נטול כשרון בי-אופן בסיסי.